

LATVIEŠU TRADICIONĀLĀS KULTŪRAS UN MULTIKULTURĀLISMA ASPEKTI TEKSTILA TEHNOLOĢIJU APGUVĒ

The Aspects of Latvian Traditional Culture and Multiculturalism in the Acquiring of Textile Technologies

Māra Urdziņa-Deruma

Latvijas Universitāte, Jūrmalas gatve 74/76, Rīga, Latvija, e-pasts: mud@lu.lv

Lolita Šelvaha

Latvijas Universitāte, Jūrmalas gatve 74/76, Rīga, Latvija, e-pasts: Lolita.selvaha@lu.lv

Mārīte Kokina-Lilo

Latvijas Universitāte, Jūrmalas gatve 74/76, Rīga, Latvija, e-pasts: mklilo@lu.lv

Abstract. *Under development of globalization, there is an essential question in each field of education regarding balance of traditional Latvian cultural values and multiculturalism. Despite plenty of activities performed in Latvia in the field of multicultural education, in the subject of home economics and technologies the multicultural education has mostly appeared as bilingual education in national minority schools. There are many opportunities in multicultural education and Latvian traditional culture that have not been used in the acquisition of home economics and technologies.*

The aim of this research is to evaluate the educational opportunities of Latvian traditional culture and multicultural education during the process of mastering textile technologies. In the article conception of Latvian traditional culture and multicultural education is analysed and its determinative aspects are examined. A case study has been performed in order to analyse and evaluate the content of textile study course and the learning process as well as students' concluding tasks regarding teaching methodology of textile and textile articles made by pupils within the frame of State Olympiad of household, home economics and technologies called "Ethnography". In all courses designed for the prospective teachers of home economics and technologies as well as household elements of traditional and multicultural education are included. When acquiring traditional culture, textile techniques, forms and elements of composition, teaching of colours and materials, very often comparisons, illustrations and explanations in terms of traditional culture of other nations are used for comprehension of the subject. Specific tasks are made for acquiring culture of Latvia and other nations. Students make copies of fragments of completed articles and learn the technologies of making traditional articles. Several students in their graduation papers have studied the opportunities of acquiring traditional values of Latvian and other nationalities' cultures in studies of home economics and technologies. The analysis of works completed in the Olympiad „Ethnography” shows that students make varied creative compositions, using ethnographic symbols as source of inspiration, and implement them in various textile techniques.

At the end of the article proposals and conclusions regarding development of Latvian traditional culture and multicultural education studies for the prospective teachers of home economics and technologies are drawn. It is necessary to improve the content of home economics and technologies' subject as well as the methodological approach in order to implement both traditional and multicultural education in schools and high-schools in the studies of the prospective teachers of home economics and technologies.

Keywords: *traditional culture, multicultural education, textile technologies, home economics and technologies.*

Ievads

Strauji attīstoties globalizācijai, izglītībā ikvienā jomā aktuāls ir jautājums par latviešu tautas tradicionālo kultūras vērtību un multikulturālisma līdzsvaru. Raksta autore pievienojas LU emeritētā profesora J. Anspaka (2006: 217-224) teiktajam, ka „mākslas pedagoģijas pamatuzdevumu īstenojumam – mākslinieciskajai izziņai, mākslinieciskajai darbībai un jaunradei, saskarsmei, gara kultūras veseluma apjaušmai – pamati tiek likti savas tautas kultūrā un tās galvenajā vērtībā – dzimtajā valodā un literatūrā, tautas vēsturē un ģeogrāfijā, darba tikumā un skaistā izjūtā un jaunradē. Arī skolā globalizācijas laikmetā stiprināma orientācija uz savas tautas kultūru, uz tās galveno vērtību – dzimto valodu un literatūru –, uz

savas tautas vēsturi un ģeogrāfiju, uz darba tikumu, dabas un cilvēka daili.” Pētījuma mērķis ir izvērtēt latviešu tradicionālās kultūras un multikulturālās izglītības iespējas teksta tehnoloģiju apgūvē. Izmantotā pētījuma metode: gadījuma pētījums.

Latviešu tradicionālās kultūras un multikulturālisma jēdzieni

Enciklopēdiskajā vārdnīcā (1991: 348) jēdziens „kultūra” tiek skaidrots kā „cilvēka, sabiedrības radoša un pārveidojoša darbība un tās rezultāti, kuros iemiesota vispārnozīmīga sabiedrības pieredze un kuri raksturo sabiedrības vai cilvēka vēsturiskās attīstības pakāpi”. J. Aldersons (2011: 171) jēdzienu „kultūra” skaidro plašākā izpratnē: „Materiālo un garīgo vērtību kopums, ko radījusi cilvēce savā attīstības gaitā”. Savukārt jēdzienu „tradīcijas” viņš skaidro sekojoši: „Tāds, kas pāriet no paaudzes uz paaudzi, ir ieviests no seniem laikiem” (Aldersons, 2011: 324).

Mūsdienās latviešu tradicionālajai kultūrai Latvijā tiek pievērsta pastiprināta vērība, jo kā teikts Valsts politikas vadlīnijās 2006.-2015. gadam (Kultūras ministrija, 2006: 22): „Kultūras mantojums un kultūras daudzveidība ir viens no ilgtspējīgas un līdzsvarotas valsts teritoriju attīstības nosacījumiem. Katram indivīdam ir tiesības uz kvalitatīvu dzīves vidi (kultūrvidi) un pienākums rūpēties par tās ilgtspējas nodrošināšanu”. Kultūrpolitikā viens no akcentiem ir kultūras mantojums, pie kura pieder arī tradicionālās amatniecības prasmes (2006: 18-19). Tai pat laikā ir norāde, ka globalizācijas process ietekmē kultūru un tā rezultātā „multikulturālisms kļūst par ikdienas realitāti, migrācijas rezultātā pasaulē pastiprinās kultūru saplūšana un hibrīdkultūru formu veidošanās” (Kultūras ministrija, 2006: 6).

Vērtību kopums, ko šobrīd saucam par latviešu tautas tradicionālo kultūru, arī ir veidojies, ietekmējoties no citu tautu kultūras. Kā, piemēram: „Tautastērpi ir nacionāli specifiskā materiālās kultūras sastāvdaļa, kurā dažādu tautu atšķirības izpaužas visspilgtāk. Bez etniskajām īpatnībām tautastērpi ataino to valkātāju sociālās un ģimenes attiecības, vecumu, turīgumu, gadsimtu gaitā izveidojušās tradīcijas, tautas estētiskos ideālus un māksliniecisko jaunradi, kaimiņu tautu kultūras sakarus un mijiedarbību, dažādu laikmetu profesionālās mākslas, kā arī pilsētu kultūras un modes strāvojumu ietekmes ” (Latvijas Vēstures muzejs, 1995: 7).

Latvijas pedagoģijas un filoloģijas zinātnieku kopīgi veidotajā Pedagoģijas terminu skaidrojošajā vārdnīcā (2000: 105-106) multikulturālā izglītība tiek skaidrota kā „izglītība, kas sekmē vairāku kultūru pašvērtības apzināšanos, lai paplašinātu redzesloku un veidotu iecietību un izpratni par kopīgo un atšķirīgo dažādu kultūru pasaules uzskatos, vērtībās, pārlicībās, ideālos un attieksmēs, kā arī pilnveidotu verbālās un neverbālās saziņas prasmi starp dažādu etnisko grupu un nacionālās izcelsmes cilvēkiem”.

Latvijā ir daudz nacionāls iedzīvotāju sastāvs, procentuāli visvairāk ir latviešu, tiem seko krievi, baltkrievi, ukraiņi, poļi, lietuvieši, ebreji, čigāni, vācieši, igauņi un citas tautības (Pastāvīgo iedzīvotāju etniskais sastāvs, 2012). Lielākais vairums šo tautību cilvēku Latvijā dzīvo jau vairākās paaudzēs un ir ieintegrējušies latviskajā vidē un tradīcijās. Iespējamie sarežģījumi skolās varētu būt, ja no Īrijas, Anglijas, Norvēģijas u. c. valstīm sāks atgriezties ģimenes ar bērniem, kuras pašlaik tur ir darba meklējumos, un bērni šajās valstīs apmeklē skolas. Latvijas Izglītības likumā ir noteikts, ka personām ir tiesības iegūt izglītību neatkarīgi no mantiskā un sociālā stāvokļa, rases, tautības, etniskās piederības, dzimuma, reliģiskās un politiskās pārliecības, veselības stāvokļa, nodarbošanās un dzīvesvietas; Valsts un pašvaldību izglītības iestādēs izglītību iegūst valodā, citā valodā izglītību var iegūt:

- 1) privātās izglītības iestādēs;
- 2) valsts un pašvaldību izglītības iestādēs, kurās tiek īstenotas mazākumtautību izglītības programmas. Izglītības un zinātnes ministrija nosaka šajās izglītības programmās mācību priekšmetus, kuri apgūstami valsts valodā;

3) citos likumos paredzētās izglītības iestādēs (Izglītības likums, 1998).

Latvijā ir nodrošināta izglītība astoņās mazākumtautību valodās – krievu, poļu, ukraiņu, baltkrievu, lietuviešu, igauņu, ivrita valodā. Valsts finansētās universitātēs nodarbības notiek latviski, bet dažās privātās mācību iestādēs tās notiek arī citās valodās (Mazākumtautību izglītība Latvijā, 2010). Kā norāda I. Brands Kehris, tad mazākumtautību skolas, kuras nav krievu mācību valodas skolas, visbiežāk tiek uzskatītas par vienīgajām „īstajām” minoritāšu skolām, jo līdzās minoritātes valodai tiek apgūta arī minoritātes kultūra un tradīcijas. Latvijā ir izveidojusies situācija, ka gan skolās ar latviešu mācību valodu, gan mazākumtautību skolās mācās dažādu tautību bērni, kas ir viens no būtiskiem priekšnosacījumiem multikulturālās izglītības īstenošanai skolās, tajā skaitā arī mājturības un tehnoloģiju mācību priekšmetā.

Kopš 1991. gada ir notikušas daudzas aktivitātes sabiedrības integrācijai, tajā skaitā radīts publisks nodibinājums Sabiedrības integrācijas fonds, Latvijas Cilvēktiesību un etnisko studiju centrs, realizēti daudzi projekti, piemēram, Sorosa fonda projekts „Atvērtā skola”. I. Margeviča (2008) savā promocijas darbā atzīmē, ka starpkultūru izglītības problemātikas pētniecībai Latvijā ir pievērsušies vairāki zinātnieki, lietojot atšķirīgus terminus tās apzīmēšanai: multikultūru izglītība (I. Žogla), multikulturālā izglītība (V. Poriņa, R. Alijevs), interkulturālā izglītība, starpkultūru audzināšana (I. Plaude, A. Priedītis, V. Poriņa), mijkultūru izglītība (M. Dirba), starpkultūru izglītība (L. Ose, I. Tiļļa), polikultūru izglītība (R. Alijevs). I. Brands Kehris līdzīgi norāda, ka Latvijas izglītības sistēmā, runājot par multikulturālismu, paralēli tiek lietoti vairāki jēdzieni – starpkultūru izglītība, multikulturālā izglītība, dažādības izglītība, bilingvālā izglītība un pilsoniskā izglītība. Šo jēdzienu saturs izglītībā nav skaidri definēts. Prakse liecina, ka visbiežāk multikulturālisms tiek identificēts ar bilingvālo izglītību, to attiecinot uz skolām, kas īsteno mazākumtautību izglītības programmas, un ar tolerantu attieksmi pret kultūru dažādību. Savukārt sabiedrības pārstāvju zināšanu un izpratnes līmeņa paaugstināšana par Latvijā dzīvojošām dažādām kultūrām, tās tradīcijām, vēsturi un dzīves īpatnībām, veicina iecietību sabiedrībā. (Sabiedrības integrācijas politikas pamatnostādnes. Projekts, 2010).

Latvijā spēkā esošajā pamatizglītības standartā mājturībā un tehnoloģijās attiecībā uz latviešu tradicionālās kultūras mantojuma un cittautu kultūras apguvi ir noteikts, ka:

- beidzot 6. klasi, skolēni „16.5. apzinās tradīciju un tautas mākslas nozīmi un izmantošanas iespējas mūsu dienās mājokļa iekārtošanā, apģērbā, galda klājumā, uzturā, saistot to ar savas personiskās dzīvesvides kvalitāti”;
- beidzot 9. klasi, skolēni „20.5. saskata un novērtē etnogrāfijas, amatniecības, lietišķi dekoratīvās mākslas (dizaina) nozīmi kā tautas kultūras mantojuma sastāvdaļu un vērtību, kas var bagātināt daudz kultūru sabiedrību Latvijā un pasaulē” (MK noteikumi Nr. 1027, 2006).

Mazākumtautību Izglītības programmā piedāvāti četri atšķirīgi mācību priekšmetu un stundu plāna modeļi, atbilstoši kuriem tiek piedāvāts kā mācīt dažādus priekšmetus: latviski, mazākumtautību valodā vai bilingvāli (Izglītības un zinātnes ministrija, 2009).

Pēdējo divdesmit gadu laikā Latvijā ir notikušas ne tikai ekonomiskas un politiskas, bet arī kultūras un tās izpratnes pārmaiņas. Ja pirms 20 gadiem Latvijā bija divas galvenās valodas informācijas iegūšanai – latviešu un krievu, tad tagad krievu valodas vietā ir angļu valoda. Tulkojot no krievu uz latviešu valodu adīšanas valdziņu, tamborēšanas stabiņu vai izšuvuma dūrienu nosaukumus, jau bija nostiprinājusies terminoloģija. Mūsdienās, tulkojot no angļu uz latviešu valodu, parādās jauni termini un apzīmējumi. Piemēram, angļu valodā ir labiski kreilisko valdziņu raksti – *moss stitch* un *double moss stitch*. Tulkojot tieši, rakstu nosaukumi būtu – sūnu raksts un dubultais sūnu raksts. Tulkojot rakstu nosaukumus no latviešu uz angļu valodu, tie būtu – *gooseflesh/goose bumps* un *rice stitch*. Tādu piemēru ir daudz. Termina filoloģiski precīzs tulkojums ne vienmēr veido pareizu izpratni. Cits piemērs

– patentadījums. Latvijā to tradicionāli ada sekojoši: vienu valdziņu ar apmetumu noceļ kā kreilisko valdziņu, otru valdziņu, kuram ir apmetums no iepriekšējās kārtas, ar apmetumu saada labiski. Adot atbilstoši žurnāla *Burda* aprakstam, pirmajā kārtā visus valdziņus izada labiski; otrajā kārtā vienu valdziņu izada labiski, otru valdziņu izada labiski no zemākas kārtas valdziņa, tā turpina adīt; trešajā kārtā vienu valdziņu izada labiski no zemākas kārtas valdziņa, otru valdziņu izada labiski, tā turpina. Tā vienu rakstu var izadīt dažādi. Vēl viens piemērs – izšujamā adata. Tradicionāli tai viens gals ir spics, bet otrā galā ir actiņa diega ievēršanai. Latvijā, ienākot materiālu tirgotājiem no Anglijas, parādījās cita veida adata: tai abi gali ir spici, bet caurumiņš ir adatas vidū. Lai izšūtu, audums ir jāiestiepj rāmī, rāmis jāiestiprina pamatnē. Labo roku novieto virs auduma, kreiso – zem auduma. Ar labo roku adatu perpendikulāri dur no augšas uz leju cauri audumam, tad to satver ar kreiso roku un izvelk pavedienu. Līdzīgi ar kreiso roku adatu dur no apakšas uz augšu. Pirmajā brīdī izšuvējai Latvijā tas šķiet neparasti, bet izpētot šo veidu, var secināt: tā ir ātrāk un vieglāk.

Pētījuma metodoloģija

Pētījumā izmantota gadījuma pētījuma metode. Pētīts:

1. Visu LU profesionālā bakalaura studiju programmas Skolotājs Mājturības un tehnoloģiju, mājsaimniecības skolotāja apakšprogrammas studentiem piedāvāto tekstila studiju kursu (kopskaitā 9) saturs: Materiālmācība (Tekstils); Tekstils un tā mācību metodika (turpmāk tekstā TMT) I (Adīšana un tamborēšana 1); TMT II (Šūšana 1); TMT III (Izšūšana); TMT IV (Aušana); TMT V (Batika, apdruka un kompleksie tekstildarbi 1); TMT VI (Šūšana 2); TMT VII (Adīšana un tamborēšana 2); TMT VIII (Batika, apdruka un kompleksie tekstildarbi 2).
2. Mājturības un tehnoloģiju, mājsaimniecības skolotāja apakšprogrammas studentu izstrādātie noslēguma darbi (kopskaitā 14).
3. Skolēnu radītie izstrādājumi Mājsaimniecības / mājturības 15. valsts olimpiādē „Etnogrāfija”.

Tekstila studiju kursu analīze

Visos topošajiem mājturības un tehnoloģiju skolotājiem piedāvātajos tekstila studijuursos ir iekļauti tradicionālās un multikulturālās izglītības elementi. Apgūstot tradicionālo kultūru, tekstila tehnikas, kompozīciju veidus un elementus, krāsu un materiālmācību, tās izpratnei bieži tiek izmantoti salīdzinājumi, ilustrācijas un skaidrojumi ar citu tautu tradicionālo kultūru. Tiek veidoti konkrēti uzdevumi latviešu un citu tautu kultūru apguvei. Studiju kursā „Materiālmācība (Tekstils)” studenti gūst izpratni par dažādu tekstilmateriālu vēsturisko attīstību, te parādās tradicionālās kultūras un citu tautu kultūras elementi, jo apskatot vilnas un linu izmantošanu, pārsvarā tiek runāts par latviešu tradīcijām šo materiālu iegūšanā un izmantošanā, savukārt runājot par kokvilnu un dabisko zīdu, galvenokārt tiek pētīta citu tautu vēsturiskā pieredze.

Docējot studiju kursu „TMT I un VII (Adīšana un tamborēšana 1 un 2)”, tiek apskatīta abu tekstila tehniku attīstības vēsture un līdz ar to arī skatīti daudzu tautu (igauņu, lietuviešu, norvēģu, zviedru, somu, dāņu, angļu, krievu un citu) adīti un tamborēti izstrādājumi: cimdī, zeķes, džemperī, jakas, lakati, somiņas, mežģīnes un citi. Studenti pēta latviešu etnogrāfiskos cimdus un zeķes un pēc tam ada viena fragmenta kopiju ar ornamentālu rakstu un latviešu etnogrāfiskajos adījumos biežāk sastopamos elementus: bārkstis, pīnītes, skujīņas un robiņus. Agrāk, kad studiju kursiem bija vairāk kontaktstundu, studenti adīja latviešu etnogrāfisko cimdus kopijas.

Studiju kursā „TMT II (Šūšana 1)” ir uzdevums par mūsdienu apģērbu stiliem. Viens no tiem ir etniskais apģērbs stils. Lai to iepazītu, studenti pēta raksturīgos stila elementus:

tipiskos tekstilmateriālus, konkrētus ģērbus un to piegriezumus, rotājumus, krāsas, aksesuārus u. c. Kursā „TMT VI (Šūšana 2)” pēc izvēles katrai studentei ir jāizvēlas un jāizpēta viens vēsturiskais apģērba stils. Tad tiek veidotas lelles, atbilstoši konkrētam vēsturiskajam stilam – Senās Ēģiptes, Antīkās Grieķijas vai Romas, Viduslaiku, Renesanses, Ampīra, Klasicisma vai cita. Raksturojot mūsdienu stilus, ir jāmeklē ietekmes un iedvesmas avoti mūsdienu tērpos.

Kursā „TMT III (Izšūšana)”, apgūstot dažādus dūrienus, tiek apskatīts to tradicionālais izšūšanas veids. Latviešu etnogrāfijā krustdūriens blīvi nosedz raksta rūtiņu, izšūtais raksts ir blīvs un tā zīmējums tiek uztverts kā laukums. Savukārt slāvu izšuvumos, katrs dūriens ir nolasāms kā atsevišķs elements – krustiņš. Visa pamatā ir latviešu etnogrāfiskā izšuvuma kompozīcijas un raksti, etnogrāfiskās zīmes, krāsas un konkrēti dūrieni. Agrāk tika izšūtas arī etnogrāfisko rakstu fragmentu kopijas, tagad tie vairāk tiek izmantoti kā iedvesmas avots radošajiem darbiem. Vēl interesanti ir aplūkot izšūšanas adatu dažādās formas, kuras katrai tautai var būt atšķirīgas.

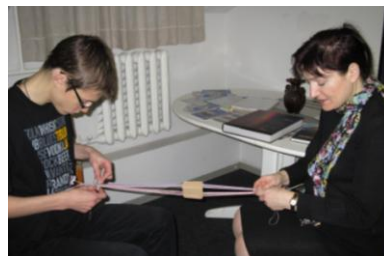
Studiju kursā „TMT IV (Aušana)” studenti apgūst latviešu tradicionālo jostu un prievīšu aušanu, tām raksturīgos krāsu un rakstu zīmju salikumus, kā arī iepazīstas ar to plašo pielietojumu pagātnē. Radošais uzdevums studentiem ir uzaust jostiņu ar mūsdienīgu pielietojumu. Tā ir iespēja spēlēt ar krāsām, netradicionāliem materiāliem vai pielietojumu (skat. 1. att.). Apgūtas tiek arī tradicionālās gobelēntehnikas, kuru pielietojums Latvijā ir relatīvi jauns un sastopams galvenokārt profesionālajā tekstilmākslā. Iepazīstoties ar gobelēnu attīstību pasaulē, studentiem ir iespēja pēfīt senākos jau pirms mūsu ēras austos Peru, Kalnu Altaja un koptu gobelēnaudumus, kas izceļas ar zīmējumu daudzveidību, smalkumu un ataino dažādu pasaules tautu mītisko pasaules uztveri.

TMT V (Batika, apdruka un kompleksie darbi 1) studenti pēta galvenokārt Indijā un Indonēzijā, kā arī Āfrikā sastopamās gadsimtiem lietotās audumu krāsošanas un rotāšanas tehnikas, izmantojot dažādus aizsedzes un krāsu iebiezināšanas materiālus – vasku, miltu klīsterus, to uzklāšanas paņēmienus, raksturīgās zīmējumu tēmas, rakstu kārtojumus un tehnikas. Latvijā batikai un auduma apdrukai nav tādu senu tradīciju kā aušanai, adīšanai un izšūšanai, bet to popularitāti ir veicinājusi ķīmijas zinātnes un tirdzniecības attīstība, kā rezultātā pieejamas viegli fiksējamas krāsvielas. Šīs tehnikas studentus saista arī ar to, ka krietni īsākā laikā var realizēt radošas idejas. Apgleznojot zīdu, bieži par iedvesmas avotu kompozīcijām kalpo Japāņu zīda kimono.

Apgūstot kompleksos darbus, studenti pēta dažādu tekstila tehniku savienojumus latviešu tradicionālajos apģērbos un sadzīvē lietojamajos audumos. Studentiem ir iespēja iepazīties ar tehniku daudzveidīgo un atšķirīgo pielietojumu gan Eiropas tautu, gan citu pasaules reģionu tautu audumos. Kā vienu no piemēriem var minēt pilnīgi atšķirīgo iespaidu, ko rada Lielbritānijai, Amerikai, Indijai vai Latvijai raksturīgais audumu stepēšanas paņēmiens. Studentiem ir izvēles iespēja radoši izstrādāt paraugu, izmantojot vai nu gaismēnas rotaļus, vai zīmējumu izceļot ar krāsainām diegu nošuvēm vai vairākiem izšuvuma dūrieniem kā Indijas *kanthās*. Paralēli tehniku savienojumiem, tiek apgūtas arī citu tautu tekstiliju rotāšanā izmantotās kompozīciju tēmas – katras tautas raksturīgā flora un fauna, sadzīves ainas, rituāli u. c.

1. attēls. Studentes darināts maciņš studiju kursā „Tekstils un tā mācību metodika IV (Aušana)”

2. attēls. Celaiņu aušana Pēterburgas latviešu Svētdienas skolā

M. Urdziņa-Deruma Erasmus programmas ietvaros Austrumsomijas Universitātē vadīja praktiskās nodarbības adīšanā, kur rādīja prezentāciju par latviešu etnogrāfiskajiem cimdiem un mācīja adīt bārkstis, pīnīti, skujiņas un citus elementus. Kā tika noskaidrots, šie elementi sastopami arī somu etnogrāfiskajos adījumos. Citas praktiskās nodarbības tēma bija „Celaiņu aušana”, kurā autore iepazīstināja ar latviešu etnogrāfiskajām celainēm un mācīja aust rakstainās celaines. L. Šelvaha somu studentiem un pasniedzējiem vadīja lekciju par latviešu etnogrāfisko izšuvumu. Praktiskajā nodarbībā studenti izšuva piespraudes, iedvesmojoties no latviešu etnogrāfiskā izšuvuma – rakstiem, krāsām, priekšmetiem. Lielu interesi par latviešu tradicionālo jostu – celaiņu aušanu izrādīja Pēterburgas latviešu Svētdienas skolas apmeklētāji, kuri apguva to aušanu M. Kokinas-Lilo vadībā. Nodarbībās piedalījās vairāku tautību – latviešu, armēņu, krievu jauktās ģimenes. Strādāja vecāki kopā ar bērniem, aušanā izmantojot gan latviešu tradicionālos celaiņu krāsu salikumus, gan Latvijas simboliku – valsts karoga krāsu salikumu (skat. 2. att.).

Arī studiju kursā „Mājsaimniecības vadīšana un organizēšana” ir uzdevums, kurā jāsalīdzina dažādu tautu mājokļi, to celšanā izmantojamie materiāli, plānojums, telpu iekārtojums, ģimenes locekļu pienākumi un veicamie darbi. Kultūrvēsturiskā aspektā atklājas dažādu amatniecības nozaru specifika, materiālu savdabīgs izmantojums un tehnikas.

Pirms vairākiem gadiem lektore un tekstilmāksliniece B. Vaivare organizēja projektu „Japānas kultūra”. Tā ietvaros tekstila kursos studenti izstrādāja pētnieciskos vai radošos darbus, kā ietekmes avotus izmantojot Japānas tradicionālo tautas kultūru un mākslu. Piemēram, M. Urdziņa-Deruma studiju kursā „Lelles” deva uzdevumu: izveidot lelli, ietekmējoties no Japānas tradicionālās kultūras. Studentes izveidoja gan roku, gan mīkstās lelles, gan marionetes (skat. 3. att.). Projekta noslēgumā bija radošo darbu izstāde un pētījumu prezentācija. Arī pirms un pēc projekta studiju kursā „Lelles” studenti iepazīnās ar dažādu kultūru lellēm, vairākus gadus viens no uzdevumiem bija pētīt vienas tautas kultūras lelles (pēc izvēles), uzrakstīt referātu, to prezentēt un izveidot vienu lelli, ietekmējoties pēc izvēles no citas tautas kultūras. Studenti izveidoja lelles, ietekmējoties no Amerikas pamatiedzīvotāju lellēm, krievu tautas, Āfrikas iedzīvotāju lellēm un citu tautu lellēm.

3. attēls. Studentu gatavotās lelles projekta “Lelles” ietvaros

4. attēls. Skolēnu radītie kombinētie darbi. Tēma „Ēģiptes māksla”

Studentu noslēgumu darbu izvērtējums

Vairāki studenti savos noslēguma darbos izvēlējušies tēmas, kuru ietvaros pētījuši, kā skolēniem mācīt latviešu etnogrāfiju un kā latviešu etnogrāfiju izmantot par ierosmes avotu radošajiem darbiem. Piemēram, A. Kantiševa (2000) diplomdarbā pētīja Vidzemes novada cimdu un zeķu rakstus, pēc tam tos skolotājas vadībā pētīja arī skolēni. Atbilstoši izpētītajam, 6. klases skolēni adīja rotaļlietas – čūskas, izmantojot Vidzemes novada zeķu rakstus; savukārt 7. klases skolēni adīja rotaļlietas – cūciņas, izmantojot Vidzemes novada cimdu rakstus. Z. Imša (2001) pētīja etnogrāfisko dvieļu mežģīņu rakstus un latviešu rakstu zīmes, tad 9. klases skolnieces šuva vestes, kuru malas aptamborēja mežģīņrakstā, bet vestes priekšdaļā izšuva kādu no rakstu zīmēm. Etnogrāfisko dvieļu mežģīņu raksti arī ir sens

multikulturālisma piemērs, jo daudzu tautu etnogrāfiskajā mantojumā sastopamas līdzīgas tamborētās mežģīnes. Tās tamborētas pēc Dilmantas (Dillmant, 1910) enciklopēdijas, kura 20. gs. sākumā tika izplatīta pa visu Eiropu. S. Vīpule (1997) pētīja Zemgales novada brunču rakstus un, ietekmējoties no tiem, adīja zeķes. 6. klases skolnieces arī viņas vadībā adīja svītrainas zeķes, ietekmējoties no brunču krāsām. O. Maura (2007) pētīja, kā Latvijas teritorijā atrastā neolīta laika keramika var kalpot kā ierosmes avots radošai darbībai izšūšanā 5. un 6. klasē. Skolēniem tika piedāvāti neolīta laika keramikas izstrādājumu fragmentu attēli, no kuriem ietekmējoties, skolēni veidoja skices izšūtiem izstrādājumiem pēc izvēles. Rezultātā tapa izšūts pulkstenis, apsveikuma kartītes, dekoratīvi darbi. L. Spridzāne (2007) diplomdarbā „Dzimtā Ziemeļlatgales novada aušanas tradīciju izpēte un jostu aušanas tehnikas apguve 8. klasē mājturībā un tehnoloģijās” izmantoja ekskursiju kā mācību metodi, kopā ar skolēniem apmeklējot seno amatu pratējas, kas iepazīstināja ar Ziemeļlatgalē raksturīgiem diegu šķērošanas, iekārtošanas un aušanas paņēmieniem. Savā radoši izstrādātajā austajā kaklarotā diplomdarba autore uzskatāmi parādīja, kā skolā reti izmantotā tehnika var lieliski papildināt mūsdienīgu tērpu. A. Spēlmane (2000) kvalifikācijas darbā „Zeķu adīšanas apguve mājturības stundās 7. klasē” pētīja gan latviešu, gan daudzu citu tautu etnogrāfiskās zeķes. E. Zurģe (2004) pētīja, kā latviešu etnogrāfiskās zīmes var izmantot tekstilapdrukas tehnikā un kā šajā procesā var veicināt skolēnu vērtīborientāciju.

Vairāki studenti diplomdarbu saistījuši ar citu tautu tradicionālās kultūras un mākslas izpēti. G. Peņķe (2004) pētīja, kā skolēni, ietekmējoties no Ēģiptes mākslas, var radīt tekstilizstrādājumus, kombinējot dažādus tekstilmateriālus un tehnikas 9. klasē mājturībā un tehnoloģijās (skat. 4. att.). G. Sirmā (2013) pētīja japāņu Kusudama un Kanzaši ziedu izgatavošanas apguves iespējas mājturībā un tehnoloģijās.

Šobrīd daudzi studenti izvēlās diplomdarbā veikt pētījumu par filcēšanu un tās mācīšanu. Piemēram, studente A. Antule (2012) pētīja „Nuno” filcēšanas apguves iespējas mājturībā un tehnoloģijās 9. klasē, J. Titova (2010) diplomdarbā izstrādāja saturu vilnas velšanas apguvei mājturībā un tehnoloģijās minoritāšu skolām. Autoruprāt, tas ir spilgts globalizācijas un multikulturālās izglītības piemērs, jo filcēšanai kā lietišķās mākslas veidam nav tradīciju Latvijā, tomēr šī tehnika ir ienākusi Latvijā un kļuvusi populāra izglītības iestādēs un arī kā hobijs. Lai gan arī Latvijā ir sastopami daži etnogrāfiskā tērpa elementi, vīriešu filca cepures. Vēlāk, īpaši Latgales reģionā no vilnas vēla ziemas zābakus – vaļinkus, iespējams to gatavošanas tradīcijas ir ienākušas no Krievijas. Šīs tehnikas popularitāti sekmējusi arī sadarbība ar Austrumsomijas Universitāti, kur daudzi studenti bijuši apmaiņas programmās un apguvuši somu vilnas velšanas tradīcijas. Arī viesdocētāju vadītās praktiskās nodarbības sekmējušas filcēšanas popularitāti.

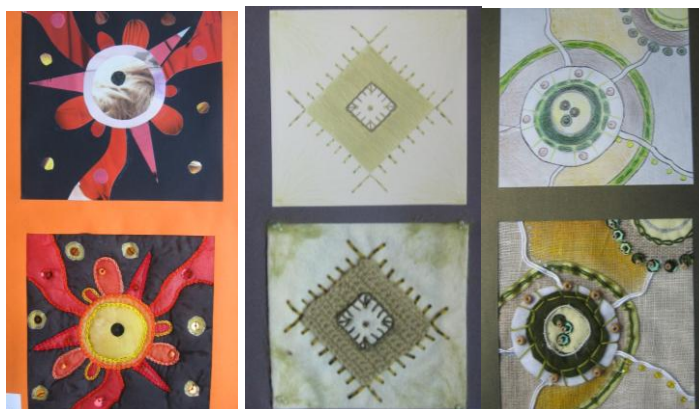
Kontakts ar Austrumsomijas Universitāti ir ietekmējuši vairāku studentu diplomdarbu tēmas izvēli. Piemēram, I. Kazaka (2010) diplomdarba tēmas „Adatas pinuma tehnikas apguve mājturībā un tehnoloģijās” ietvaros pētīja adatas pinuma tehniku, kura Latvijas Universitātē netika apgūta un arī Latvijas skolās netika mācīta, bet Austrumsomijas Universitātē to apguva viņas meita. Līdzīgi, iedvesmojoties no studijām Somijā, R. Šelvahts (2012) izpētei un izstrādei izvēlējās diplomdarba tēmu saistībā ar otrreizēju materiālu izmantošanu. Savukārt K. Brūdere (2013) izpētīja tapošanas tehniku un izveidoja programmu šīs tehnikas mācīšanai skolā.

15. Valsts Mājsaimniecības un tehnoloģiju, mājsaimniecības olimpiādē „Etnogrāfija” radīto kompozīciju un tekstila izstrādājumu analīze

Latvijā ir notikušas septiņpadsmit Mājsaimniecības / mājturības valsts olimpiādes, deviņas Atklātās mājturības un tehnoloģiju olimpiādes un viena Atklātā mājsaimniecības olimpiāde. Raksta autorēm ir pieredze sešpadsmit olimpiāžu organizēšanā, no kurām viena

tika veltīta tēmai "Etnogrāfija". Skolēni tika rosināti pētīt latviešu un citu tautu tradicionālo kultūru. Olimpiādes 1. kārtā apakštēma bija „Saules zīme”. Saules zīme ir atrodama gandrīz visu pasaules tautu rakstos. Dalībniekiem bija jāveido kompozīcijas, izmantojot Saules zīmi, dažādus tekstilmateriālus un brīvi izvēlētu (-tas) tehniku (-as). Saules zīmes tika izšūtas ar dekoratīviem dūrieniem un pērlītēm, vizuļiem un aplicētas uz auduma, tamborējuma, adījuma, gleznotas uz zīda. Tās bija gan apaļas, gan rombveida, tādējādi parādot abus Saules zīmes pamatveidus (skat. 5. att.). Bija gan darbi ar vienu greznu Saules zīmi un darbi, kuros saules zīmes bija kārtotas joslās, vai arī brīvās kompozīcijās. Teorētiskajā daļā tika uzdots uzdevums: atpazīt latviešu tautas tradicionālo rokdarbu attēlus starp daudzu tautu tradicionālo rokdarbu attēliem. Savukārt 2. kārtas dalībniekiem izvēlei tika piedāvātas divas arheoloģiskās rotas: piekariņš un aproce (īgauņu un zviedru), no kurām, pēc izvēles, ietekmējoties bija jāveido sava kompozīcija. Tika radītas kompozīcijas, kurās tika izmantotas daudzveidīgas arheoloģiskajās rotās esošo zīmju kombinācijas.

5. attēls. Skolēnu radītās kompozīcijas un tekstilizstrādājumi. Tēma „Saule”

Secinājumi

Neskatoties uz daudzajām aktivitātēm, kuras veiktas Latvijā multikulturālās izglītības jomā, mājturības un tehnoloģiju mācību priekšmetā multikulturālā izglītība pamatā ir izpaudusies kā bilingvālā izglītība mazākumtautību skolās. Multikulturālajai izglītībai un latviešu tradicionālās kultūras apguvei mājturībā un tehnoloģijās ir daudz nerealizētu iespēju. Tādēļ ir nepieciešams pilnveidot mājturības un tehnoloģiju saturu, kā arī metodisko pieeju gan latviešu tradicionālās, gan multikulturālās izglītības īstenošanai, gan skolās, gan augstskolā topošo skolotāju studijās. Savas tautas kultūras vērtības nepieciešams apgūt jau sākot no pirmsskolas un turpināt skolā. Pakāpeniski, līdztekus savas tautas tradicionālās kultūras apguvei nepieciešams apgūt arī citu tautu kultūras mantojumu. Tādēļ studenti studijuursos un diplomdarbos tiek veicināti strādāt pie tēmām, kuru ietvaros pēta, kā veicināt latviešu tautas un citu tautu kultūras vērtību pārmantošanu. Ir nepieciešams ievērot līdzsvaru starp savas tautas un cittautu tradicionālās kultūras vērtību apguvi.

Domājot par tekstila satura pilnveidi, tradicionālās kultūras un multikulturālās izglītības kontekstā, mājturības un tehnoloģiju skolotāju sagatavošanā, autore uzskata, ka studentiem nepieciešams: iepazīties un izpētīt savas un citu tautu tradicionālos tekstila izstrādājumus, iepazīties un praktiski apgūt dažādām tautām raksturīgos mākslas izteiksmes līdzekļus, tekstilmateriālus un tekstiltehnikas; radošajā darbībā kā ierosmes avotus izmantot savas un citu tautu rokdarbus; apgūt prasmi analizēt un novērtēt tos, kā arī apgūt prasmi izstrādāt mācību uzdevumus latviešu un cittautu tradicionālās kultūras apguvei.

Tradicionālās kultūras un multikulturālās izglītības īstenošanai mājturības un tehnoloģiju, mājsaimniecības skolotāju studijās būtu nepieciešams izstrādāt pieejas, kas veicinātu studentu sagatavotību multikulturālās izglītības īstenošanai gan skolās ar valsts

mācību valodu, gan mazākumtautību skolās, respektējot situāciju, ka katrā no tām ir daudznacionāls sastāvs. Nepieciešams izstrādāt datu bāzi, izstrādāt saturu un metodes, mācību uzdevumus, izdales un citus materiālus. Studenti vairāk jārosina diplomdarbos pētīt tradicionālās kultūras apguves un multikulturālās izglītības iespējas mājturībā un tehnoloģijās. Nepieciešams izziņāt, kā tradicionālā kultūra un multikulturālā izglītība tiek realizēta citu valstu skolās un kā tiek sagatavoti skolotāji, kā arī veidot starpvalstu un starpaugstskolu projektus, kuros studenti var popularizēt savas tautas kultūras mantojumu un iepazīties ar citu tautu kultūru mantojumu.

Literatūra un avoti

1. Aldersons, J. (2011). *Mākslas un kultūras vārdnīca ar interneta atslēgvārdiem*. Rīga: Zvaigzne ABC.
2. Anspaks, J. (2006). *Mākslas pedagogija*. 2. daļa. Metodoloģija Teorija Prakse. Rīga: RaKa.
3. Antule, A. (2012). „Nuno” filcēšanas apguve mājturībā un tehnoloģijās 9. klasē. Npublicēts diplomdarbs, Latvijas Universitāte, Rīga.
4. Brands Kehris, I. *Multikulturālā izglītība Latvijā*. Policy brief. Latvian Centre for Human Rights, Riga EMILIE research project Funded by the European Commission, Sixth Framework Programme. Skatīts 21.03.2011. http://www.eliamep.gr/eliamep/content/home/research/research_projects/emilie/en/.
5. Brūdere, K. (2013). *Mācību tēmas "Adīšana uz rāmja" satura apguve mājturībā un tehnoloģijās 8. klasē*. Npublicēts diplomdarbs, Latvijas Universitāte, Rīga.
6. Dillmant, Th. de (1910). *Encyklopedie der weiblichen Handarbeiten*. Mulhouse: Dillmont.
7. Imša, Z. (2001). *Tekstiltehniku sintēzes apguve mājturībā un tehnoloģijās 7. klasē*. Npublicēts kvalifikācijas darbs, Latvijas Universitāte, Rīga.
8. *Izglītības likums*. (1998). Skatīts 29.04.2011. <http://www.likumi.lv/doc.php?id=50759>.
9. *Enciklopēdiskā vārdnīca*. 1. daļa. Rīga: Latvijas Enciklopēdiju redakcija, 1991.
10. Kantiševa, A. (2000). *Mācību tēma „Etnogrāfija un adīšana” 6. un 7. klasē mājturībā*. Npublicēts diplomdarbs, Latvijas Universitāte, Rīga.
11. Kazaka, I. (2010). *Adatas pinuma tehnikas apguve mājturības un tehnoloģiju stundās 6. klasē*: Npublicēts diplomdarbs, Latvijas Universitāte, Rīga.
12. Kultūras ministrija. (2006). *Valsts kultūrpolitikas vadlīnijas 2006.-2015. gadam*. Nacionāla valsts. Ilgtermiņa politikas pamatnostādnes. 73 lpp. Skatīts 27.02.2013. www.km.gov.lv/lv/doc/dokumenti/kulturpolitikas-valinijas.doc.
13. Latvijas Vēstures muzejs. (1995). *Latviešu tautas tērpi*. - 1. sēj. Vidzeme. / Sast. Z. Bremze, V. Rozenberga, I. Ziņģīte; teksta aut. V. Rozenberga. Rīga: Jāņa sēta.
14. Margeviča, I. (2008). *Skolotāju starpkultūru izglītība multikulturālā sabiedrībā*: promocijas darba kopsavilkums. Rīga: Latvijas Universitāte.
15. Maura, O. (2007). *Latvijas teritorijā atrastā neolīta laika keramika kā ierosmes avots radošai darbībai izšūšanā 5. un 6. klasē mājturībā un tehnoloģijās*. Npublicēts diplomdarbs, Latvijas Universitāte, Rīga.
16. *Mazākumtautību izglītība Latvijā* [04.10.2010]. Skatīts 30.04.2011. <http://www.mfa.gov.lv/lv/latvia/integracija/mazakumtautibu-izglitiba/>.
17. MK noteikumi Nr. 1027. *Noteikumi par valsts standartu pamatizglītībā un pamatizglītības mācību priekšmetu standartiem* 19.12.2006. ("LV", 204 (3572), 22.12.2006.) [stājas spēkā 23.12.2006.] ar grozījumiem. Skatīts 20.02.2013. <http://www.isec.gov.lv/saturs/vispizgl/standarti.shtml>.
18. Izglītības un zinātnes ministrija. (2009). *Pamatizglītības pirmā posma (1.-6. klase) mazākumtautību izglītības programmas paraugs*. 2. pielikums. Izglītības un zinātnes ministrijas 2009. gada 13. maija rīkojumam Nr. 209. Skatīts 30.04.2011. http://izm.izm.gov.lv/nozares-politika/izglitiba/vispareja-izglitiba/programmu_paraugi.html.
19. Izglītības un zinātnes ministrija. (2009). *Pamatizglītības otrā posma (7.-9. klase) mazākumtautību izglītības programmas paraugs*. 3. pielikums. Izglītības un zinātnes ministrijas 2009. gada 13. maija rīkojumam Nr. 209. Skatīts 30.04.2011. http://izm.izm.gov.lv/nozares-politika/izglitiba/vispareja-izglitiba/programmu_paraugi.html.
20. *Pastāvīgo iedzīvotāju etniskais sastāvs*. (2012). Centrālās statistikas pārvaldes datu bāzes. Skatīts 01.04.2013. http://www.csb.gov.lv/sites/default/files/skoleniem/iedzivotaji/2_part19_0.pdf.
21. *Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīca: aptuveni 1500 terminu latviešu, angļu, vācu un krievu valodā*. (2000). / Sast. aut. kol. Valentīnas Skujiņas vadībā; [aut. Inārs Beļickis, Dainuvīte Blūma, Tatjana Koķe . u. c.; zin. red. Aina Blinkena]. Rīga: Zvaigzne ABC.
22. Peņķe, G. (2004). *Pozitīvas mācību motivācijas veicināšana tekstiltehniku sintēzes apguvē mājturībā 9. klasē*. Npublicēts diplomdarbs, Latvijas Universitāte, Rīga.

23. Sabiedrības integrācijas politikas pamatnostādnes. Projekts. Latvijas Republikas Tieslietu ministrija 2010. Skatīts 30.04.2011. http://www.tm.gov.lv/lv/tiesibu_akti/TMPam_291010.pdf.
24. Sirmā, G. (2013). *Mācību tēma "Kanzaši ziedi" mājturībā un tehnoloģijās 7. klasē*. Npublicēts diplomdarbs, Latvijas Universitāte, Rīga.
25. Spēlmane, A. (2000). *Zeķu adīšanas apguve mājturības stundās 7. klasē*. Npublicēts kvalifikācijas darbs, Latvijas Universitāte, Rīga.
26. Spridzāne, L. (2007). *Dzimtā Ziemeļlatgales novada aušanas tradīciju izpēte un jostu aušanas tehnikas apguve 8. klasē mājturībā un tehnoloģijās*. Npublicēts diplomdarbs, Latvijas Universitāte, Rīga.
27. Šelvašs, R. (2012). *Mācību tēmas „Otrreizēja materiālu izmantošana” apguve mājturībā un tehnoloģijās 7. klasē*. Npublicēts diplomdarbs, Latvijas Universitāte, Rīga.
28. Titova, J. (2010). *Filcēšanas apguve mājturībā un tehnoloģijās 8. klasē*. Npublicēts diplomdarbs, Latvijas Universitāte, Rīga.
29. Vīpule, S. (1997). *Skolēnu nacionālās apziņas veidošanās pamatskolā mājturības stundās*. Npublicēts bakalaura darbs. LU Pedagoģijas un psiholoģijas fakultāte. Rīga: Latvijas Universitāte.
30. Zurģe, E. (2004). *Latviešu etnogrāfiskās zīmes kā viens no skolnieču vērtīborientāciju veidošanās avotiem un to izmantošanas iespējas auduma apdrukā mājturībā 7. klasē*. Npublicēts diplomdarbs, Latvijas Universitāte, Rīga.